

მეცხოველეობა და საკვებნარჩობა

Livestock and feed production

მოკვების ტექნიკა სხვადასხვა ტიპის საძოვრებისათვის

იოსებ სარჯველაძე-სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

საკვებმო სიტყვები: ბალახნარი, საძოვარი, ყუათიანობა, ძოვნადობა, ძოვების ვადები, მონაცვლეობა, ძოვების ციკლი.

რეფერატი

საძოვრების უსისტემო გამოყენება განაპირობებს ბუნებრივი ბალახნარის კორდის დაშლას, გადაქედილი ბილიკების წარმოქმნას, ფერდობების დაღარვას და ეროზიული კერების წაქედილობას. მთის საძოვრების ცალკეული ნაკვეთების კონფიგურაცია განსაზღვრავს ძოვების ილეთების მონაცვლეობას, ხოლო შეუღობავ ფართობზე ძოვების ტექნიკას განსაზღვრავს მწყემსის გამოცდილება, იგი თვალყურს ადევნებს საძოვარზე ცხოველის თანაბარ განაწილებას, არეგულირებს ძოვების ტემპს, ირჩევს ძოვების მარშრუტს, დაწყების, დამთავრების და დაწყურების ვადებს დღის განმავლობაში, თავიდან იცილებს მენხერი ბალახნარის გადაძოვებას.

საქართველოს ბუნებრივი სათიბ-საძოვრები წარმოადგენს მაღალხარისხიანი საკვების მიღების თითქმის ერთადერთ, საიმედო და იაფ წყაროს. საძოვრის გამოყენების სისტემებთან მჭიდრო კავშირშია პირუტყვის ძოვების სწორად წარმართვის ილეთების გამოყენება. პირუტყვის საძოვრული შენახვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან უპირატესობას წარმოადგენს საძოვარზე ყოფნის დადებითი მოქმედება პირუტყვზე: სუფთა ჰაერი, შეუზღუდავი მოძრაობა, ორგანიზმის გამძლეობას სხვადასხვა დაავადებების მიმართ, საძოვარზე ნამყოფი პირუტყვი შემდგომში უკეთ იტანს ზამთრის ბაგური შენახვის პირობებსა და უამინდობას.

ძოვების ამჟამად გამოყენებული უკიდურესად ექსტენსიური სისტემა განაპირობებს ბუნებრივი ბალახნარის სახეობათა გაღარბებას და უარყოფითი პროცესების განვითარებას. ეს პირველ რიგში ეხება მთავარი კაკასიონის კალთებზე განლაგებულ საძოვრებს, რომელთა დანაწევრებული და ციცაბო რელიეფი ეროზიისა და დენუდაციის ბაზისების ღრმა განლაგებით, მძლავრი და შეუქცევადი გამანადგურებელი მოვლენების სწრაფი განვითარებით იწვევს ნიადაგის გადარეცხვის და ჩამორეცხვის პროცესებს.

მთის საძოვრებზე ცალკეული ნაკვეთების კონფიგურაციის გათვალისწინებით ძოვება უმჯობესია განხორციელდეს ფერდობის გასწვრივი მიმართულებით.

ცხოველის მექანიკური ზემოქმედებისაგან ნიადაგის დაშლის თავიდან აცილების მიზნით თიხნარზე ძოვება უნდა დაიწყოს მაშინ, როდესაც ტენიანობა არ აღემატება 12-24%, სილნარ და ქვიშნარ ნიადაგებზე 8-14%. უფრო ნაკლები ტენიანობის დროს ცხოველთა ძოვება ნიადაგის გამტვერიანებას იწვევს, ხოლო შედარებით მაღალი ტენიანობის მქონე ნიადაგი ძოვების შედეგად დეფორმაციას განიცდის, წარმოიქმნება ჩაჭყლელტილი ადგილები, ზიანდება მცენარეთა ფესვთა სისტემა. ციცაბო და ტენიან ფერდობებზე ძოვება დაუშვებელია, ვინაიდან ჩლიქის გაცურება ჭრის ნიადაგის ზედა ფენას და აზიანებს ბალახის ფესვის ყელს.

გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ძოვების დროს ცხოველის მოძრაობის სიჩქარეს. იგი დამოკიდებულია ნაკვეთის რელიეფზე, საძოვრის ტიპსა და მოსავლიანობაზე, ამინდზე, ცხოველის ჯიშსა და ასაკზე. ცნობილია, რომ ცივ ამინდში ცხოველი უფრო ჩქარა მოძრაობს, ციცაბო ადგილებზე გათელილ ბილიკებს მიჰყვება. ნორმალური ძოვების შემთხვევაში ცხოველის მოძრაობის სიჩქარე არ აღემატება 300-350 მეტრს საათში.

საქართველოს ბარის კულტურულ ნათეს საძოვარზე მიზანშეწონილია ზაფხულში შემოდებული იქნეს დღის შემდეგი განრიგი: დღის ძოვება 5-9 საათებში, პირველი წველა 9-11 სთ, დღის დასვენება, საჭიროებისას დამატებითი კვება 11-15 სთ, ძოვება 16-21 სთ, მეორე წველა 21-23 სთ, ღამის დასვენება 23-5 სთ.

ბუნებრივ სეზონურ საძოვრებზე, სადაც, როგორც წესი, ძოვება შეუღობავ ნაკვეთებზე ხდება, ძოვების ტექნიკის ეფექტურობა ბევრად არის დამოკიდებული მწყემსის გამოცდილებაზე და ნახირის (ფარის) მართვის უნარზე. გამოცდილი მწყემსი ფარისათვის განკუთვნილ ფართობს ბუნებრივი საზღვრებით ან სხვა რაიმე ნიშნით (ქვების გროვა, ბუჩქნარი, დიდი ლოდი, ხევი, ბუჩქი და ა.შ.) გამიჯნულ ნაკვეთებად ყოფს, რომელთა

მონაცვლეობით გამოვებას აწარმოებს. იგი თვალყურს ადევნებს საძოვარზე ცხოველის თანაბარ განაწილებას, არეგულირებს ძოვების ტემპს, ირჩევს ძოვების მარშრუტს, დაწყების, დამთავრების და დაწყურების ვადებს დღის განმავლობაში, თავიდან იცილებს მეჩხერი ბალახნარის გადაძოვებას. ძოვების დროს ის ფარის წინ უნდა იყოს 8-10 მ მანძილზე, სახით ფარისაკენ, არ უნდა დაუშვას ცალკეული ცხოველის წინ გავარდნა, თანდათანობით უკუსვლით საშუალება მისცეს ცხოველს შეძლებისგვარად უკეთ გამოიყენოს ბალახნარი. მორბედი მწყემსი უკან მიყვება ფარას და ცხოველებს ჩამორჩენის ან გვერდზე გასვლის საშუალებას არ აძლევს. ბევრ ქვეყანაში (ზოგჯერ ჩვენთანაც) მწყემსის დაუღალავ თანაშემწეს წარმოადგენს კარგად გაწვრთნილი ძაღლი, რომელიც მწყემსის მითითებით წარმართავს ნახირის ან ფარის მოძრაობას, იცავს მათ მტაცებლებისაგან.

საძოვრის წლიდან წლამდე ერთი და იგივე, თუნდაც რეგულირებული, წინასწარ შემუშავებული რეჟიმით გამოყენება, საბოლოო ჯამში მაინც უარყოფითად მოქმედებს ბალახნარის მოსავლიანობაზე, მის ბოტანიკურ შედგენილობაზე, ყუათიანობასა და ძოვნადობაზე. საკვებად ძვირფასი ბალახების ხშირი ძოვება დათავთავების ფაზამდე არღვევს სამარავო საყუათო ნივთიერებების დაგროვების ნორმალურ მიმდინარეობას, აღარ ხდება მცენარეთა თესლით გამრავლება, რაც ამ ბალახების თანდათანობით მოსპობასა და სარეველების მოძრაობას უწყობს ხელს. ამავე დროს ბალახნარის ბიოლოგიური განახლებისათვის აუცილებელია მცენარეთა თესლით გამრავლება. ჩვეულებრივ, ბალახნარის საძოვრად გამოყენების დროს რეგულირებული ძოვების მარტო ერთი ან ორი ილეთის წლების მანძილზე გამოყენება არ იძლევა სასურველ შედეგს. აუცილებელი ხდება რაციონალური გამოყენების და მოვლის გარკვეული ისეთი სისტემის შემუშავება და განხორციელება, სადაც როგორც წესი, გათვალისწინებული უნდა იყოს ნაკვეთების მორიგეობითი ძოვება.

ასეთ სისტემას, რომელშიც გარკვეული თანმიმდევრობით ერთი ან რამდენიმე წლის შემდეგ მეორდება ბალახნარის პროდუქტიულობის შენარჩუნებისა და მატებისაკენ მიმართული საძოვრის გამოყენების და მოვლის ცალკეული ღონისძიებების და ხერხების შეთანაწყობა, რომლის საფუძველს წარმოადგენს ძოვების ვადების, გამოყენების ჯერადობის, გამოვების და გათიბვის, გამოვების და დასვენების, თესლის მომწიფების შემდეგ გამოყენების, ძოვების სეზონის შენაცვლება წლების მიხედვით, საძოვართბრუნვის სახელწოდებით არის ცნობილი.

საძოვრის გამოყენების ვადების შენაცვლება წლების მიხედვით ხორციელდება ნაკვეთების გამოვების დაწყების მონაცვლეობით. მაგალითად, თუ მიმდინარე წელს ცხოველის ძოვება დაიწყო პირველი ნაკვეთის გამოვებით, მაშინ მომდევნო წელს პირველი გაიდოვება მეორე ნაკვეთი და ა.შ. გამოვების და გათიბვის მონაცვლეობისას ითიბება ის ნაკვეთი, რომელიც წინა წელს პირველი გაიდოვა. ბალახნარი შეიძლება გაითიბოს სასილოსე (სასენაჟე) მასის, თივის დასამზადებლად ოპტიმალური სიმწიფის, მარცვლოვანების დათავთავების და პარკოსნების დაკოკრების ფაზაში, ან თესლის მომწიფების შემდეგ თესლის დამზადების, აგრეთვე ბალახნარის გენერატიული გზით განახლების მიზნით. ძლიერ გადაქელილ, დეგრადირებულ საძოვარზე სამეურნეო მდგომარეობიდან გამომდინარე აუცილებელია გათვალისწინებული იყოს ერთი ან რამდენიმე წლის მანძილზე დასვენება და გაუმჯობესების სათანადო ღონისძიებების ჩატარება (საკვები ბალახების შეთესვა, კულტურ-ტექნიკური სამუშაოების შესრულება, განოყიერება, სარეველების მოსპობა და სხვ.).

სამეურნეო მდგომარეობიდან გამომდინარე სუბალპური საძოვრების ცენოზების სხვადასხვა სახეობისათვის შემუშავებულია საძოვართბრუნვის რამდენიმე სქემა. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ სუბალპური საძოვრების უფრო მაღალმოსავლიანი და შედარებით გავაკებული ფართობის გარკვეული ნაწილი (უმთავრესად საქართველოს სამხრეთ მთიანეთში), შესაძლებელია გაითიბოს. სუბალპურ საძოვრებზე, როგორც წესი, შესაძლებელია ძოვების სამი ციკლის ჩატარება საძოვრულ პერიოდში შემდეგი განაწილებით: 1 ციკლი – მოსავლიანობის 35%, 2 ციკლი - 40% და მესამე ციკლი-25%.

ცხვრის კვების ნორმების მიხედვით, რომელიც შემუშავებულია ამ დარგის მეცნიერთა მიერ, ერთ ნერბს დღე-ღამეში, ზაფხულში საშუალოდ ესაჭიროება 1,2-1,3 საკვები ერთეული. სუბალპური საძოვრების ბალახნარის ყუათიანობის განსაზღვრის მონაცემების საფუძველზე ერთმა ნერბმა აკვისტომდე უნდა მოძოვოს დღე-ღამეში 4,1-5,1 კგ ბალახი.

ალპურ საძოვრებზე, სადაც ბალახნარის ვეგეტაციის ხანგრძლივობა სუბალპურ ზონასთან შედარებით მოკლეა, ხოლო მოსავლიანობა ნაკლები, საძოვართბრუნვის მიხედვით ერთ მინდორზე ორჯერ ძოვებისა და გვიანი გამოვების (თესლის მომწიფების შემდეგ) მონაცვლეობა არის შესაძლებელი. ალპური საძოვრების ბალახნარისათვის ძოვების პირველ ციკლში მიიღება მთლიანი მოსავლის 55%, ხოლო მეორე ციკლში კი 45%. აღნიშნული მონაცემები კი უნდა იქნეს გათვალისწინებული საძოვრების გამოყენების ილეთების შემუშავების პროცესში.

საქართველოს ყოფილი ზოოვეტერინარული უნივერსიტეტის მეცნიერთა მიერ წლებების მანძილზე ფართომასშტაბური სტაციონარული გამოკვლევების საფუძველზე შესწავლილი იქნა ბუნებრივი საკვები საფარგულების ძირითადი ცენოზების ბალახნარის მოვლის, გაუმჯობესებისა და რაციონალური გამოყენების გადაუღებელ ღონისძიებათა ხერხები და ილეთები, რომელთა განხორციელება მნიშვნელოვნად ზრდის მეცხოველეობის დარგის რენტაბელობას და რაც მთავარია საშუალებას იძლევა ხანგრძლივად შევინარჩუნოთ ბუნებრივი მდელოს უნიკალური ბიომრავალფეროვნება.

ლიტერატურა:

1. აგლაძე გ. საკვებწარმოება (საკვების წარმოების ტექნოლოგია და საძოვრული მეურნეობა). თბილისი. 2010; 565გვ.
2. აგლაძე გ. სარჯველაძე ი. მდელოსნობა. თბილისი, 2014. 456 გვ.
3. აგლაძე გ. საძოვრებისა და სათიბების რაციონალური გამოყენების თეორიული საფუძ-ვლები და პრაქტიკული ხერხები. თბილისი, 2008. 104გვ.
4. Вуазэн А. Продуктивность пастбищ. М. 1959. 271 ст.
5. Klapp E. Wiesen und Weiden, Berlin und Hamburg, 1966. 612 p.
6. Лепкович И.П. Современное луговое хозяйство, СПб, 2005. 420 ст.

Grazing technique for different types of pastures

Josef Sarjveladze – Doctor of Agricultural Sciences, Professor.

Key words: Grass/herbage, pasture land, food value, grazing, graze period/time, rotation, cycle of grazing.

Abstract

Unsystematic use of pastures determines collapse of natural grass barren creation of paths, demolition of slopes and establishment of erosive cells. Configuration determines alternating of grazing tricks for a individual parts of mountain pastures, and on the unfenced area the technique of grazing determines experience of herder, he observes the equal distribution of animals on the pastures, regulates the rate of grazing, chooses the route, start, end and limits of during the day, avoids grazing the sparse grasslands.